

TOERTOCHT ZUID-LIMBURG (ca 113 km)

Deze route is uitgezet in het lösslandschap van Zuid-Limburg. De route loopt afwisselend over plateaus en door beek-en rivierdalen.

Het heuvelland ligt op de noordflank van de Ardennen. Het hele gebied wordt langzaam opgeheven. Rivieren en beken snijden zich daardoor in. Hierdoor zijn de plateaus en de dalen ontstaan die het heuvelland haar reliëf hebben gegeven. De randen van de plateaus worden gevormd door steile hellingen, die vaak bebost zijn. Door deze hellingbossen lopen door inslijting ontstane holle wegen die dal en plateau met elkaar verbinden.

Tijdens ijstijden kon Nederland en omgeving veranderen in een poolwoestijn. De bodem was permanent bevroren (permafrost) en er was niet of nauwelijks plantengroei aanwezig. De wind had vrij spel en fijne bodemdeeltjes werden met polaire winden naar het zuiden getransporteerd. In de heuvels van Zuid-Limburg werden ze afgezet in de vorm van een lössdeken. Deze zeer karakteristieke geelbruine leem bedekt grote delen van het heuvelland. Löss is slecht waterdoorlatend en zorgt voor drassige omstandigheden op de plateaus tijdens nat weer. Het is wel heel vruchtbaar.

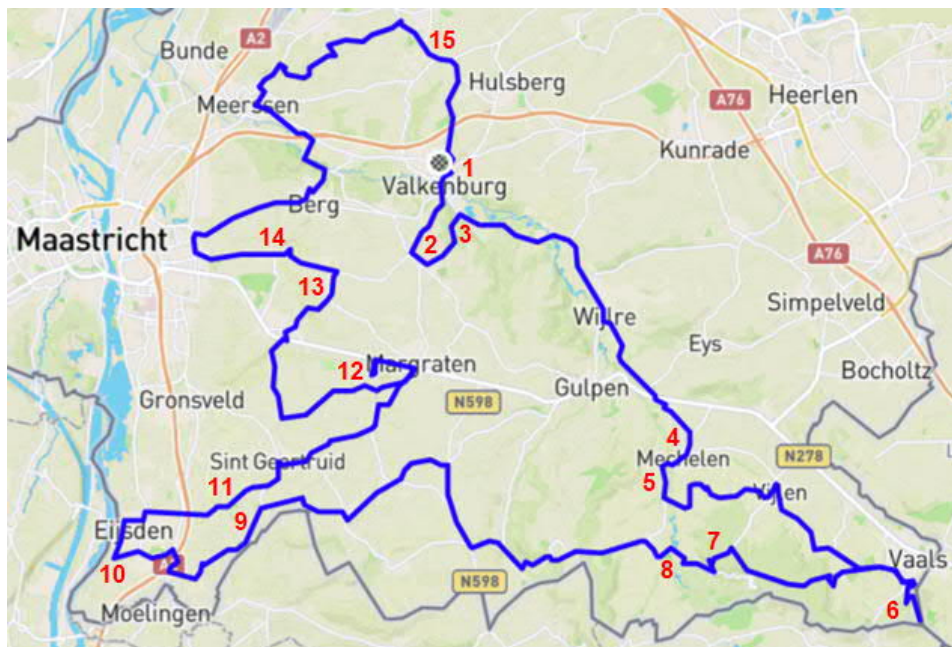
Vooraf in de zuidelijke helft van Zuid-Limburg toont het landschap sporen van de kalkstenen ondergrond. De witte kalksteen dagzoomt in de steilranden van de dalen en in de groeves.

Van oudsher werd deze kalksteen ontgonnen en gebruikt als meststof en als bouw materiaal voor huizen, kerken en vestingwerken.

De toertocht begint en eindigt op de parkeerplaats bij het NS-station in Valkenburg.

Op het routekaartje zijn 15 rode cijfers aangebracht die corresponderen met onderstaande stukjes tekst over en afbeeldingen van landschappelijke bezienswaardigheden en wetenswaardigheden.

Let op: Voor het rijden op smalle en bochtige wegen in geaccidenteerd terrein is enige mate van rijvaardigheid gewenst, temeer daar tal van wielrenners de 'bergweggetjes' met u delen.

schaal 1:200.000

Bezienswaardigheden en wetenswaardigheden

1 Kasteelruïne Valkenburg	9 Van hoogstam naar laagstam
2 Hellingbossen	10 Kasteel Eijsden
3 Holle wegen	11 Maasterrassen
4 De Geul	12 Begraafplaats Margraten
5 Vierkantshoeve en vakwerkbouw	13 Kalksteenwinning in dagbouw
6 Vaalserberg: drielandenpunt	14 Ondergrondse kalksteenwinning
7 Graften	15 De reus van Schimmert
8 De Epener Volmolen	

In dit pdf-routebestand zijn uitsluitend de vier vetgedrukte landschap-specifieke bezienswaardigheden en wetenswaardigheden opgenomen. Voor de overige bezienswaardigheden en wetenswaardigheden zal het boek 'HET NEDERLANDSE LANDSCHAP VANAF DE MOTOR OF VANUIT DE AUTO' moeten worden geraadpleegd.

2 HELLINGBOSSEN

Als je vanuit de lucht naar Zuid-Limburg zou kijken dan zie je dat het heuvelland in feite een plateau is, doorsneden door rivier- en beekdalen. De plateauranden worden gevormd door steile hellingen, die vaak bebost zijn met hellingbossen.

De aanwezigheid van de karakteristieke bos- en bosrandvegetatie hangt nauw samen met het in voorgaande eeuwen gevoerde hakhoutbeheer. Om in de behoefte aan brand- en geriefhout te voorzien, werd het hakhout periodiek gekapt. Enkele bomen, zogenaamde overstaanders, werden soms gespaard om uiteindelijk timmerhout te kunnen leveren. Een aldus beheerd bos wordt een middenbos genoemd. Dankzij het cyclisch beheer drong er periodiek veel zonlicht tot de bodem door, wat de groei van kruiden en struiken mogelijk maakte.

HELLINGBOS (MET ONVERHARDE HOLLE WEG)

De kalkrijke ondergrond in Zuid-Limburg geeft een extra dimensie aan de natuurwaarde van de hellingbossen die als middenbos zijn beheerd en is verantwoordelijk voor de meeste plantensoorten die karakteristiek zijn voor deze bossen.

Toen na de tweede wereldoorlog hout als brandstof werd vervangen door andere producten, raakte de hakhoutcultuur in onbruik. Het hakhout groeide uit tot opgaand bos met een gesloten kronendak, zodat de bodem permanent overschaduwd bleef en er hoopte zich strooisel en humus op.

Veel van de karakteristieke soorten kruiden en struiken zijn sindsdien geleidelijk achteruitgegaan en (zeer) zeldzaam geworden. Dit geldt ook voor de fauna.

3 HOLLE WEGEN

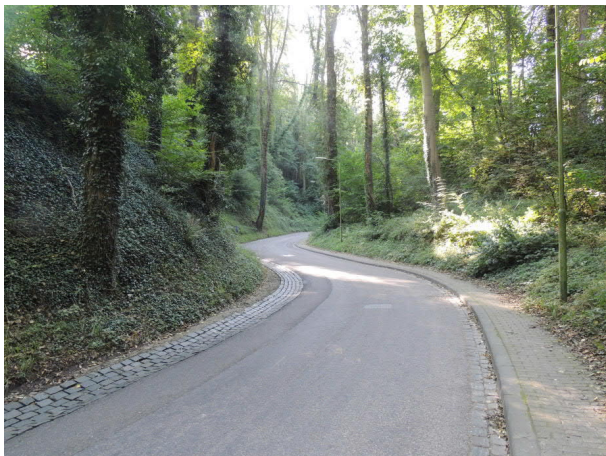
Het Zuid-Limburgse heuvelland kent een grote dichtheid aan wegen en paden. Vele van de nog bestaande wegen hebben een al eeuwenoude oorsprong. Door inslijting zijn holle wegen ontstaan. Eeuwenlang gebruik van hetzelfde pad, te voet of met paard en kar, leidde tot een natuurlijk erosieproces. Losgewoelde aarde spoelde af met het regenwater en op die manier diepte de weg zich jaar na jaar verder uit. Het is een proces dat ook nu nog optreedt zolang het wegdek onverhard blijft.

Holle wegen zijn typische landschapselementen voor heuvelachtige streken met een leemondergrond. De fijne leemkorrels kleven goed samen en laten de vorming van stevige, steile wanden toe. Naast een geschikte bodem is voldoende reliëf nodig, opdat het afstromend regenwater voldoende kracht krijgt om grond mee te voeren. Holle wegen kennen vaak dicht beplante steile wanden. De knotbomen, boomstoven en struiken duiden op boerengeriefhout (hakhout dat in en rond het huis werd gebruikt).

Naast hun cultuurhistorische waarde hebben holle wegen ook een belangrijke natuurwaarde.

In ons intensief gebruikte landschap zijn holle wegen van groot belang voor plant en dier. Ze herbergen soms het laatste restje natuur te midden van in cultuur gebrachte grond en ze dienen als stapsteen of verbindingsweg tussen bosjes en andere stukjes natuur die versnipperd liggen in de omgeving.

Door hun verzonken ligging heerst in holle wegen een microklimaat, zeker wanneer de bermen bebost zijn. Het is er windluw, schaduwrijk, vochtig, koeler in de zomer en zachter in de winter dan 'erbuiten'.

SIBBERGRUBBE (VERHARDE HOLLE WEG)

BEDREIGINGEN HOLLE WEGEN

Door uitspoeling van meststoffen en bestrijdingsmiddelen neemt de soortenrijkdom van flora en fauna af.

Als het bladerdak van bomen en struiken te groot en dicht wordt, kan de onderbegroeiing (kruiden en bloemen) verstikken.

Te ver ploegen in de schouders van de holle weg (de onbewerkte en begroeide stukken land aan de bovenzijde van de helling) kan door bodemerosie schade berokkenen aan de wanden.

De hellingen in de wegen verdrogen in rap tempo. Na hoosbuien wordt het water met grote hoeveelheden slib versneld afgevoerd. Met de resten van humus en plantenmateriaal verdwijnt tevens het watervasthoudend vermogen van de hellingen.

5 VIERKANTSHOEVE EN VAKWERKBOUW

In Zuid-Limburg hebben boerderijen een duidelijk andere vorm dan in de rest van Nederland. Boerderijen zijn uitgebouwd van een L- of U-vorm tot vierzijdig gesloten hoeven. Vaak werden ze uitgebreid met poortgebouwen en torens waardoor ze de uitstraling van een kasteel kregen.

De ontwikkeling van dit boerderijtype is het gevolg van schaalvergroting in de landbouw en de daarmee gepaard gaande behoefte aan meer stallen en schuren, zonder daarbij al te grote afstanden tussen de diverse bedrijfsgebouwen te creëren. Deze ontwikkeling verliep vanuit de langgevelboerderij via de L-vorm en vervolgens de U-vorm tot de uiteindelijke vierkantshoeve (met de mestvaalt op de binnenplaats).

Vakwerk, een vorm van houtskeletbouw waarbij het skelet aan de buitenzijde zichtbaar blijft, was tot in de 19e eeuw een gebruikelijke bouwwijze in Zuid-Limburg. Er werd eerst een constructie van forse balken gemaakt. De vakwerkbouw in Zuid-Limburg heeft behalve horizontale en verticale balken vaak ook diagonaal geplaatste balken (schoren), waardoor een stelsel van rechthoeken en/of driehoeken werd gevormd. In deze vakken werden verticale spijlen geplaatst en daardoorheen werden horizontaal twijgen gevlochten. Het vlechtwerk werd afgesmeerd met een mengsel van stro en leem. Zo ontstonden stevige vakwerkboerderijen en vakwerkhuisen die, tot de dag van vandaag, de tand des tijds hebben doorstaan. Het vakwerkskelet is vaak zwart, het pleisterwerk is meestal wit van kleur.

MECHELEN: HOTEL HOEVE DE PLEI

7 GRAFTEN

EEN GRAFT OF STEILRAND

Om erosie tegen te gaan, werden in Zuid-Limburg op ontboste hellingen die als bouwland werden gebruikt heggen geplant.

Door de aanplant van heggen werd afspoelend bodemmateriaal tegengehouden. Doordat er tegen de heggen materiaal aanspoelde en achter de heggen materiaal wegspoelde, ontstonden op den duur graften of steilranden, die leemhellingen in het Limburgse heuvelland verdelen in minder steile terrassen.

Sinds de 19e eeuw zijn veel graften verdwenen door kavel- en schaalvergroting. Soms is de locatie van een voormalige graft nog te herkennen aan een steilrand in een perceel. Vaak zijn de graften geheel weggeploegd.

Behalve het tegengaan van erosie hadden de begroeide graften in het Zuid-Limburgse Heuvelland ook nog andere functies. Boeren plantten dichte heggen rondom hun weilanden om het vee niet te laten ontsnappen. In de heggen stonden ook grotere bomen en struiken: het zogenoemde boerengeriefhout (hakhout dat in en rond het huis werd gebruikt).

De overgebleven begroeide graften hebben een belangrijke ecologische functie als stapsteen en verbindingsweg voor flora en fauna. Graften kunnen eeuwen oud zijn en bestaan uit struiken als sleedoorn, meidoorn, wilde rozen, zwarte bes met daartussen (geknotte) overstaanders (oudere bomen) als es, eik, haagbeuk en zoete kers.